

SZAKMAI ZÁRÓJELENTÉS

OTKA T037298-as KUTATÁSI PROGRAM

KRITIKAI PARADIGMÁK A 18. SZÁZADTÓL NAPJAINKIG

Témavezető: Dr. Szécsényi Endre

Futamidő: 2002-2005

Kutatóhely: PTE BTK Esztétika Tanszék (2002)

ELTE BTK Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet (2003-2005)

Az érdeemben csak 2002. szeptemberében kezdődött kutatás, a munkatervnek megfelelően, interdiszciplináris megközelítéssel folyt a PTE BTK Esztétika Tanszékén. Az átlagosan kétheti rendszerességgel megtartott műhelyszemináriumok az alapvetően eszmetörténeti érdeklődésű kutatók számára nagyon hasznosak voltak, hiszen a konzulensként bevont gyakorló kritikusokkal – Ágoston Zoltán irodalomkritikussal, Dr. Ébli Gábor múzeumkritikussal és Getto Katalin építészet-kritikussal – folytatott intenzív eszmecsere sok esztétikatörténeti kérdést más megvilágításba helyezett. Világossá vált, hogy a mai kritikaírás alapvető dilemmáinak legalább részleges feloldása csak a 18. századhoz, az európai modernség és a modern értelemben vett esztétikai beszédmód megformálódásának korszakához való visszatérés, ill. az ott exponált filozófiai, esztétikai problémák komplexebb megértése révén remélhető. A kritikai beszédmód kulturális közösséget teremtő tendenciái ekkor válnak kitapinthatóvá, s az innen kiinduló lehetséges elméleti utak, gondolkodásmódok is akkor válnak végigjárhatóvá, ha alaposan megvizsgáljuk a kritikai gondolkodás geneziséjét a 18. században. Másik fontos hozadéka az eszmecsereknek annak világossá válása, hogy a kritikai gondolat 19. századi formálódása nem az egyedül lehetséges továbbgondolási stratégiája a 18. századi elméleteknek. Izgalmas elméleti, s ezzel kapcsolatban, gyakorlati kritikai vállalkozásnak tűnik, ha a jelen kritikaírási dilemmái felől olvassuk újra a 18. századi klasszikusnak számító, ugyanakkor meglehetősen elfelejtett és/vagy 19. századi (romantikus) módon (félre)olvasott, szerzőket, illetve azokat a 20. századi és kortárs filozófusokat, akik termékeny és inspiratív területnek látták – akármilyen előjellel – már eddig is a 18. századot: Adornótól és Benjaminszótól kezdve Lyotard-on és Arendten át Blanchot-ig.

A 2003-as év nagyon szűkre szabott volt a kutatási program számára. Miután a főállású munkahelyem megváltozott, kértem a program áthelyezését a Pécsi Tudományegyetemről az ELTE BTK Művészetelméleti és Médiakutatási Intézetébe. Az

áthelyezés megtörtént, de az elhúzódó döntési és egyéb adminisztratív procedúra következtében csak késő ősszel indulhatott meg a munka az új helyen.

Az fejlettebb infrastrukturális háttér, a megváltozott tudományos környezet és az Intézetben párhuzamosan futó, Dr. Fodor Géza vezette OTKA-program eredményei arra indítottak, hogy az eredeti kutatási tervben előirányzott 19. századi témák helyett a felvilágosodás kritikai gondolkodását kell több szempontból is vizsgálnunk. Eredetileg egy symposiumot terveztem Pécsen decemberre, ezt az ötletet felhasználva egy workshopot szerveztem 2003. november 14-én az Intézetben, amelyre meghívtam a korszak jeles kutatóit is (a kutatási program állandó résztvevői közül Radnóti Sándor kutató, Harkányi András és Utasi Krisztina konzulensek, valamint jómagam vettünk részt hozzászólással is).

Az összejövétel programja:

WORKSHOP

A 17–18. századi kritikai gondolkodás aspektusai

Helyszín: ELTE BTK Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet (=ELTE MM)
1088 Budapest, Múzeum krt. 6-8.

Időpont: 2003. november 14. (péntek), 9:30-17:05

Támogató: OTKA T37298 (*Kritikai paradigmák a 18. századtól napjainkig*)

PROGRAM

9:30-9:45 *Köszöntő / bevezető*

Szécsényi Endre, témavezető, ELTE MM

9:45-10:15 *Descartes a humaniorák és a művészetek hasznosságáról*

Boros Gábor, meghívott, ELTE Filozófiai Intézet

10:15-10:45 *Bouhours az esztétika történetében*

Harkányi András, konzulens kutató, ELTE MM

10:15-11:15 *Az ítélőerő fogalmáról Shakespeare-től Lord Shaftesburyig*

Hörcher Ferenc, meghívott, PPKE Esztétika Tanszék

s z ü n e t

11:30-12:00 *Az esztétikai szabadság fogalmáról az Anna korban*

Szécsényi Endre, témavezető, ELTE MM

12:00-12:30 *Az emlékezet útjai: A. Gerard Essay on Genius a alapján*

Komáromy Zsolt, meghívott, Károli Gáspár Református Egyetem

e b é d s z ü n e t

14:00-14:30 *Melódia avagy harmónia: Rousseau és a magánhangzók esztétikája*

Ludassy Mária, meghívott, ELTE Filozófiai Intézet

14:30-15:00 *Burke és Robertson a nőkről és a publikus színtérről*

Kontler László, meghívott, CEU Department of History

s z ü n e t

15:15-15:45 *Winckelmann a szabadságtól*

Radnóti Sándor, kutató, ELTE MM

15:55-16:25 *A természet fogalma és a teodícea-probléma Malebranche – Arnauld – Leibniz vitájában*

Schmal Dániel, meghívott, MTA Filozófiai Kutatóintézet

16:35-17:05 *Lessing Anti-Candide-ja: ész és kinyilatkoztatás között*

Utasi Krisztina, konzulens kutató, ELTE MM

Az összejövétel szakmailag nagyon sikeres volt. Nyilvánvalóvá vált, hogy a kritikai gondolkodás európai hagyománya vizsgálatának túl kell nyúlnia a filozófián és az esztétikán, olyan területekkel is foglalkozni kell, amelyekkel azok kölcsönösen megtermékenyítő viszonyban állnak: a politikai gondolkodástól a vallásfilozófiáig. Elhatároztuk, hogy az elhangzott előadásokat mindenki tanulmány formájában megírja, s angol nyelven publikálni fogjuk egy kötetben. Ennek szerkesztését Hörcher Ferencsel együtt végeztem. A megjelenő kötet így nem csak a workshopnak, hanem a jelen kutatási programnak is nemzetközi érdeklődésre számot tartó dokumentuma. A workshop eredményeként megjelent az *Aspects of the Enlightenment: Aesthetics, Politics, and Religion* c. tanulmánykötet (Ferenc Hörcher, Endre Szécsényi, eds., Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004, ISBN 963 05 8182 5) a négyéves kutatási program legnagyobb tudományos teljesítménye. A 2004-es kutatási évben – részben a workshop tanulságait követve, részben az eredeti kutatási tervzet alapján is – két fókuszpont alakult ki: Immanuel Kant kritikai filozófiájának és annak eszmetörténeti kontextusának vizsgálata; valamint a kortárs műkritika és műkereskedelem összefüggéseinek elemzése.

2005-ben két csomópontja volt a kutatócsoport munkájának. A 18. század végével kapcsolatos témának Friedrich Schillert jelöltem ki, mert ez az év halálának 200. évfordulója volt, így összhangban voltunk azzal a nemzetközi trenddel, amely az évforduló miatt fordult intenzíven a jeles szerző munkássága felé. Eredményeink folyamatosan jelennek meg (az OTKA kutatási számot a támogatók rovatában feltüntetve) *Laokoón* c. internetes művészetfilozófiai folyóirat (<http://laokoon.c3.hu>) 4., tematikus számában, amely Friedrich Schiller esztétikájának, kulturfilozófiájának bemutatására szerveződött. Két kitűnő külső kutató is csatlakozott szellemi hozzájárulásával a műhelymunkánkhöz (pusztán szakmai érdeklődésből, mindenfajta honorárium, juttatás nélkül): Prof. Bacsó Béla és Prof. Otto Dann Kölnből. Az ő kontribúcióik is olvashatók már a *Laokoón* 4. számában. Az esztétikai és kritikai hagyományunkra tett jól ismert jelentős hatásán túl, két izgalmas megközelítési irány körvonalazódott számunkra Schiller kapcsán: az egyik az antikvitáshoz való viszonynak, a másik pedig a nagy történelmi magyarázó sémáknak a teljes átrendeződése gondolkodásában.

A másik fő kutatási irány, az előző évek hagyományát követve, a kortárs műgyűjtemények, múzeumok és galériák kapcsán felmerülő gyakorlati és elméleti-kritikai kérdések felvetése és a lehetséges megoldási irányuk megtalálása. A legfontosabbnak a következő problémakörök tűnnek számunkra: az állami (nemzeti), területi (megyei) és helyi

(városi) gyűjtemények kapcsolata; kisebb intézmények előnyei az önállóságuk, kevésbé bürokratikus jellegük révén, szemben hátrányaikkal a forráshiányból, nemzetközi elszigeteltségből, gyenge szakember-ellátottságból adódóan; az önkormányzati kultúra-finanszírozás folyamatos válsága és ennek lehetséges kezelése a rendszerváltás óta; magán támogatások, a gazdasági és a civil szféra bevonása (ezzel kapcsolatban a szakmai függetlenség elvesztésének felmerülő veszélye); műemlékek reprivatizálása, magánmúzeumok, alapítványok: milyen módon adható magántulajdonba / kezelésbe nemzeti jelentőségű(nek vélt) kultúrkincs?; látogatószámok tartós csökkenése: kulturális marketing, igényes turizmus fellendítése, szakemberek továbbképzése a pr-munka és bölcsész tevékenység összehangolására; nyitás az EU felé: regionális együttműködés, állami költségvetés helyett saját kezdeményezések. A bonyolult, az elméleti és gyakorlati megközelítés határait áthágó, csak interdiszciplinárisan feltérképezhető terület részletes feltárása és elemzése természetesen már nem férhetett bele a 2005-ös évbe, több esetben meg kellett elégednünk az adott probléma jelentőségének a realizálásával, s a továbbgondolási és - kutatási igény elismerésével.

Budapest, 2006. február 28.

(Dr. Szécsényi Endre)